

תלמוד האיגוד

כיצד מברכין

פרק ששי ממסכת ברכות

תלמוד האיגוד
עם פרשנות על דרך המחקר

בעריכת
שמא יהודה פרידמן

תלמוד האיגוד

כיצד מברכין
ברכות פרק ששי
מן התלמוד הבבלי

עם פרשנות על דרך המחקר

מאת
משה בנוביץ

גערץ

האיגוד לפרשנות התלמוד
ירושלים תשע"ה

מזכיר האיגוד ומפיק: מרדכי כהן
עריכה לשונית: דן הלוי
הכנה לדפוס: לשון לימודים בע"מ



כל הזכויות שמורות
לאיגוד לפרשנות התלמוד
ירושלים תשע"ה
2015

לרכישת ספרים באתר האיגוד:
www.talmudha-igud.org.il

הפצה בחנויות:
הוצאת ראובן מס
טל': 627 7863 (02)
דוא"ל: rmas@barak.net.il

ISBN 978-965-7442-06-7

מהדורת דפוס וילנא באדיבות הוצאת טלמן

האיגוד לפרשנות התלמוד
ת"ד 4719 ירושלים
talmud@netvision.net.il
www.talmudha-igud.org.il



כרך זה מוקדש באהבה רבה לזכרם המבורך של לאה והרשל קבקוף. בני הזוג קבקוף חיו חיי פשטות, ענווה וכבוד, ועל אף מאבקי היומיום והאתגרים שהציבו בפניהם חייהם הם הצליחו להקדיש חלק נכבד מזמנם ומרצם ליקרים להם מכל, לערכי התורה וללימוד הגמרא בהתמדה. כרכים אלה, שבהם משקיעים מלומדים את מלוא מרצם בניתוח סוגיות התלמוד הבבלי לאור המחקר המדעי, ממשיכים, ואולי אף מעמיקים, את העיון התלמודי אשר תחילתו לפני אלף שנה ויותר. עבודתם זו נובעת מאותו מקור שהעשיר את חיי בני הזוג קבקוף – אהבת תלמוד תורה. על כן ראוי להקדיש מחקרים אלה לזכרם.

לאה והרשל קבקוף נולדו ברוסיה, שם נישאו והקימו משפחה, וממנה ברחו מפני הרדיפות והפוגרומים אשר אילצו אותם לעקור ולחפש מקלט במקום אחר. בתחילת המאה העשרים הגיעו לחופי ארצות הברית ומצאו את דרכם לעיר קולומבוס שבמדינת אוהיו, ובה הקימו את ביתם. בקולומבוס הצטרפו בני הזוג לקהילה האורתודוקסית של העיר כחברים בבית הכנסת 'אגודת אחים' שבו היו פעילים לאורך חייהם.

כמעט לא עבר יום שבו לא השקיע הרשל בלימוד התלמוד, שהיה עמוד התווך בחייו ובהשקפת עולמו הערכית. גם לאה אהבה את לימודי היהדות ואת תורת ישראל, ואת אהבתה זו הנחילה לילדיה.

בתם, בלה, נישאה למר הרי וקסנר – מהגר מרוסיה אף הוא – ולימים ייסדו השניים חנות בגדים בעיר קולומבוס, ולעסק צירפו גם את בניהם. לאחר שנות התמדה, השקעה, התמודדות ועבודה קשה, הצליחו בערוב ימיהם להגשים את חלומם, והעסק המשפחתי התפתח והיה לאחת מרשתות השיווק הגדולות בעולם.

הצלחתם אפשרה להם להקדיש אמצעים להנצחת מורשת הלימוד, העיון ההיסטורי והמחקר אשר כה קרובים ללבם, ולהורישם כמקור השראה לדורות הבאים. לשם כך ייסדו את קרן 'מורשה' שבניו יורק ובירושלים, הממשיכה את העבודה שבה החלו בחייהם. תמיכתה הנדיבה של קרן 'מורשה' היא שאפשרה את פרסומו של כרך זה.

אנו תקווה כי כרכים אלו, החוקרים את חכמת העבר באספקלריה של המחקר המודרני, לא זו בלבד שיעודדו את הלימוד, אלא מתוך מיזוג חכמה עתיקה והשכלה מודרנית אף יצליחו להגיע למרחקים שעליהם לא חלמו קודמינו, כאשר חכמת העבר תופץ לעולם כולו בכלים אלקטרוניים, נגישים ומתוחכמים.

כך, כמו ששואל החדש השראה מן העבר, וצעירים מחקר אבותם, תינתן רוח חדשה במילים שלאורך חיו בני משפחות קבקוף וקסנר וקודמיהם. תקווה זו משמשת עתה נר לרגלי קרן 'מורשה' בבואה להנציח את מאוייהם ואת תקוותיהם של האבות: "אור העבר יאיר את העתיד".

תוכן העניינים

ט	עם הספר
טו	הקדמת העורך
3	הסוגיא הראשונה – 'הלולים' (לה ע"א)
33	הסוגיא השנייה – 'העולם הזה' (לה ע"א-ע"ב)
59	הסוגיא השלישית – 'יין' (לה ע"ב)
79	הסוגיא הרביעית – 'שמן זית' (לה ע"ב-לו ע"א)
89	הסוגיא החמישית – 'קמחא' (לו ע"א)
103	הסוגיא הששית – 'קורא' (לו ע"א)
115	הסוגיא השביעית – 'צלף' (לו ע"א-ע"ב)
137	הסוגיא השמינית – 'פלפלי' (לו ע"ב)
143	הסוגיא התשיעית – 'דייסא' (לו ע"ב)
153	הסוגיא העשירית – 'מזונות' (לו ע"ב-לו ע"א)
175	הסוגיא האחת עשרה – 'חטה' (לו ע"א)
183	הסוגיא השתים עשרה – 'אורז' (לו ע"א-ע"ב)
191	הסוגיא השלוש עשרה – 'ריהטא' (לו ע"ב)
197	הסוגיא הארבע עשרה – 'חביצא' (לו ע"ב)
219	הסוגיא החמש עשרה – 'כובא דארעא' (לו ע"ב-לח ע"א)
241	הסוגיא השש עשרה – 'דובשא' (לח ע"א)
253	הסוגיא השבע עשרה – 'שתיתא' (לח ע"א)
265	הסוגיא השמונה עשרה – 'מוציא' (לח ע"א-ע"ב)
279	הסוגיא התשע עשרה – 'שלקות' (לח ע"ב-לט ע"א)
319	הסוגיא העשרים – 'צנומה' (לט ע"א-ע"ב)
333	הסוגיא העשרים ואחת – 'בוצע' (לט ע"ב)
355	הסוגיא העשרים ושתיים – 'טול ברוך' (מ ע"א)
367	הסוגיא העשרים ושלוש – 'רבא בר שמואל משום רבי חייא' (מ ע"א)
381	הסוגיא העשרים וארבע – 'רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא' (מ ע"א)
391	הסוגיא העשרים וחמש – 'עיקר' (מ ע"א)
399	הסוגיא העשרים ושש – 'חיטה מין אילן' (מ ע"א-ע"ב)
409	הסוגיא העשרים ושבע – 'מטבע' (מ ע"ב)
425	הסוגיא העשרים ושמונה – 'שם ומלכות' (מ ע"ב)
435	הסוגיא העשרים ותשע – 'כמהין ופטירות' (מ ע"ב)
445	הסוגיא השלושים – 'נובלות' (מ ע"ב-מא ע"א)
459	הסוגיא השלושים ואחת – 'מינין הרבה' (מא ע"א-ע"ב)

477	הסוגיא השלושים ושתיים – 'הסעודה' (מא ע"ב-מב ע"א)
499	הסוגיא השלושים ושלוש – 'יין שלפני המזון' (מב ע"א-ע"ב)
517	הסוגיא השלושים וארבע – 'מעשה קדרה' (מב ע"ב)
525	הסוגיא השלושים וחמש – 'ניזול וניכול' (מב ע"ב-מג ע"א)
535	הסוגיא השלושים ושש – 'הסבה' (מג ע"א)
553	הסוגיא השלושים ושבע – 'יין בתוך המזון' (מג ע"א)
559	הסוגיא השלושים ושמונה – 'מזומן לברכה' (מג ע"א)
571	הסוגיא השלושים ותשע – 'בשמים' (מג ע"א-ע"ב)
589	הסוגיא הארבעים – 'רב זוטרא בר טוביה אמר רב' (מג ע"ב)
597	הסוגיא הארבעים ואחת – 'סיכה' (מג ע"ב)
615	הסוגיא הארבעים ושתיים – 'פירות גינוסר' (מד ע"א)
629	הסוגיא הארבעים ושלוש – 'ברכה אחת מעין שלוש' (מד ע"א)
641	הסוגיא הארבעים וארבע – 'בורא נפשות' (מד ע"ב)
651	הסוגיא הארבעים וחמש – 'ירק' (מד ע"ב)
663	הסוגיא הארבעים ושש – 'לצמאו' (מד ע"ב-מה ע"א)
667	הסוגיא הארבעים ושבע – 'רבי טרפון' (מה ע"א)

673

מפתחות

xi

תקצירי הסוגיות באנגלית

עם הספר

ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.
בפתח הספר ברצוני להודות למורי ורבי פרופסור שמא יהודה פרידמן, יושב ראש האיגוד
לפרשנות התלמוד והעורך הראשי של הסדרה ושל הספר. הוא אומר על המוגמר, הוא מזומן
לברכה, וליכא עדיף מיניה;
לידידי ד"ר אהרן עמית, שסייע בידי ללבן סוגיות רבות מן הפרק;
לאיגוד לפרשנות התלמוד ולתומכיו, שבלעדיהם ספר זה לא היה רואה אור;
לקרן המחקר של מכון שכטר למדעי היהדות, שסייעו בהוצאת הספר;
לעורך הלשוני מר דן הלוי, ולמזכיר האיגוד לפרשנות התלמוד, מר מרדכי כהן, על עבודתם
הבלתי נלאית בהתקנת הספר לדפוס;
למר דני פינקל ומפעלו לשון לימודים בע"מ, על העבודה המסורה והעיצוב הנאה;
לאבי ולאמי, לחמי ולחמותי, על אהבתם ותמיכתם;
לאשתי ננסי – על הכל;
ולשתילי הזיתים סביב לשולחני – הושע ואשתו גילית, רחל ונדב. הספר מוקדש לכם, באהבה.

משה בנוביץ
ירושלים
חנוכה תשע"ה

להושע וגילית, רחל ונדב
דאישתנו לעילוויא
ובמילתייהו קיימי

סדרת 'תלמוד האיגוד'

מסדרה זו כבר יצאו לאור:

ברכות	פרק ראשון (מאימתי), עם פרשנות מאת משה בנוביץ, תשס"ו
שבת	פרק שביעי (כלל גדול), עם פרשנות מאת שמואל יוסף וולד, תשס"ז
עירובין	פרק עשירי (המוצא תפילין), עם פרשנות מאת אביעד אברהם סטולמן, תשס"ח
פסחים	פרק רביעי (מקום שנהגו), עם פרשנות מאת אהרן עמית, תשס"ט
סנהדרין	פרק חמישי (היו בודקין), עם פרשנות מאת נתנאל בעדני, תשע"ב
סוכה	פרקים רביעי וחמישי (לולב וערבה, החליל), עם פרשנות מאת משה בנוביץ, תשע"ג

זיכרון לאמי,
מרים הוכשטיין לבית פינק
אשר זכתה לברכות הרבה
אישה משכלת, אשת דעת ותבונה,
בטובה חכמות בנתה ביתה
האירו עיניה בתורה ולבה דבק במצוותיה
פיה ידבר חכמות והגות לבה תבונות, דעת לנפשה תנעם
הורתנו בדרך חכמה ובמעגלי יושר הדריכתנו
נפטרה בירושלים ביום י' במרחשוון תשע"ב
מוקפת בילדיה, נכדיה וניניה, עטורה כתר שם טוב

הקדמת העורך

ספר זה המונח לפניך הוא הפרסום השמיני מטעם האיגוד לפרשנות התלמוד. קדמו לו הספרים "חמש סוגיות" (תשס"ב); וששה כרכים המפרשים שבעה פרקים, כמפורט בעמוד הקודם. האיגוד נוסד בשנת תשנ"ג במגמה לחבר ולהוציא לאור פרשנות לתלמוד הבבלי המיוסדת על אדני המחקר הפילולוגי וההיסטורי ובו בזמן מעורה במסורת הפרשנית של כל הדורות, דהיינו, חיבורי הראשונים והאחרונים, ודרכיהם. רצון זה נובע מעיסוקם של המייסדים שמכבר בפרשנות התלמוד, וממסירותם העזה לשיטה האינטלקטואלית הכורכת את כלי העיון של הגישה האקדמית וה"מדעית", כגון ביקורת הנוסח והמקורות וכלים רבים נוספים, עם שאיפה לפרש את מוסדות ההלכה ומושגי האגדה של התלמוד הבבלי על פי פשוטם ולאור התהוותם והתפתחותם, וכל זה דרך עיסוק צמוד בסוגיות הבבלי לפי הסדר. במילה, לפי מושגינו, יצירת מהדורה מחקרית. הרחבנו את הדיבור על כך בהקדמה לספר חמש סוגיות, ובמקומות אחרים. התחברנו יחד למשימה משותפת ורחבה זו לאחר עשייתם של כמה מן החברים בחיבורי פרשנות על פרקים מן התלמוד, שכבר יצאו לאור במסגרות אחרות.¹ הברורים לשם קביעת השיטה והכנת הפירוט הראשונים של עיסוק זה מילאו את השלב הראשון של פעילות האיגוד. כעת, עם המשך קידומן של עבודות אלה לראיית אור הדפוס, אנו נותנים הודאה לשעבר, וצועקים בתפילה לעתיד לבוא.

הספר "חמש סוגיות" היה מיועד להציג, ולו במשהו, את טיב המהדורות עם פרשנות שלשם הכנתן הוקם האיגוד. לשם כך קובץ בו מעבודתם של חמישה חוקרים שונים, כדי להדגים את שיטתנו בקיום ייחודיותו של כל מחבר ומחבר, בד בבד עם שמירת מסגרת משותפת המעניקה תבנית אחידה לפירושי האיגוד. לכן הצגנו סוגיא אחת מתוך הפרשנות שהכין כל מחבר על פרק שלם של תלמוד, מתוך תקווה שאחר כך יתפרסמו חמשת הפרקים בפרשנות שלמה לכל סוגיותיהם. משאלה זו הוגשמה בשלושה מתוך הכרכים שהוזכרו לעיל, ועוד היד נטויה ואי"ה יראו שנים האחרים אור בקרוב.

במהלך השלב הראשון של עבודת האיגוד נתחברו פירושים על כמה וכמה פרקים, והם עומדים לראות אור בין עשרים הכרכים המתוכננים לשנים הבאות. ביניהם: מכות פרק שלישי ("ואילו הן הלוקין") מאת סיני תורן, גיטין פרק רביעי ("השולח") מאת יאיר פורסטנבורג, סוכה פרק שלישי ("לולב הגזול") מאת אברהם שי"ף, גיטין פרק חמישי ("הניזקין") מאת דוד זפרני, וגיטין פרק תשיעי ("המגרש"), מאת ש"י פרידמן.

במקביל לטיפול בפרקים המוכנים, גם פתחנו בעזר הצור בחיבור פרשנות למסכתות שלמות. כידוע לכל המעיינים בפירושינו, שיטת האיגוד היא לחלק את הפרק לסוגיות ממוספרות, לקבוע שם לכל סוגיא, ולהציג את לשון הסוגיא בחלוקה המדגישה את המבנה הספרותי והבחנת המרכיבים הספרותיים. המרכיבים הצורניים של הסוגיות בכרך זה מסומנים בגופנים מובחנים כדלהלן: **דברי תנאים**, **דברי אמוראים** ודברי סתם התלמוד. אשר להשתלשלותם של אלו דרך שלבים רבים, ויחסים מורכבים יותר העשויים לשרור ביניהם, יושלם הדבר בדיוני הפרשנות. מידע על פרסומים חדשים והזמנתם ומערכות סינופסיס הגירסאות יימצאו באתר האיגוד www.TalmudHa-Igud.org.il. אף חומר משלים נוסף לספרים ייצאו לאור יימצא שם. הערות העורך המתייחסות למקצת פרסומינו יימצאו גם הם באתר בתפריט "דברי העורך".

1 ש"י פרידמן, תלמוד ערוך, פרק השוכר את האומנין – הפירושים, ירושלים תשנ"א; הנוסח עם מבוא כללי, תשנ"ז. ש"י ווד, פרק אלו עוברין, בבלי פסחים, פרק שלישי, מהדורה מדעית וביאור מקיף, ניו יורק וירושלים תש"ס. מ' בנוביץ, פרק שבועות שנים בתרא: בבלי שבועות פרק שלישי, מהדורה מדעית וביאור מקיף, ניו יורק וירושלים תשס"ג.

כדי להביע את מחויבותנו לדורות עברו של חכמי ישראל נטלנו על עצמנו לקבוע מדור מיוחד בכל כרך לזכר תלמיד חכם או חוקר שנספה בשואה. זכותם תגן עלינו. הוצאתו לאור של ספר זה נתאפשרה על ידי עזרתה הנדיבה של קרן מורשה (Legacy Heritage Fund), ניו-יורק וירושלים. תמיכתה המכרעת של קרן מורשה, ובמיוחד, הבעת האימון שלה בשליחותנו, העניקו לנו עידוד לא ישוער להתמדתנו במשימת פרשנות הסוגיות על דרך המחקר.

רעיון גדול זה אשר לשמו נוסד האיגוד, עם ביצועו החלקי עד היום, לא היה קורם עור וגידים ללא עזרתם, מסירותם וידידותם של אישים יקרים ומוסדות חשובים. קצרה היריעה לתת ביטוי הולם לעידודם הנאמן ושותפותם המבורכת לחזון ולעשייה. מכל מקום, חובה נעימה להעלות כאן מקצת השמות, ולו באזכור בלבד:

איתן ותמר בנוביץ

דוד ושרה גולדשמידט

אלכס וורה ז"ל הורנשטיין

דוד וישראל טרופר

אריה ושרה יסלזון, דוד וימימה יסלזון, אליעזר ונחמה יסלזון, לאה ומרק אדלר: "לזכר הורינו היקרים שמעון ולינה יסלזון שזכינו לגדול לאורם על פי מורשת יהדות גרמניה ושיטת תורה עם דרך ארץ".

הרטלי קושיצקי

יונתן קושיצקי

קרן קשת, ומנהלה ארתור פריד

הרב בנימין זאב ומרי בלומה ראטה

ישראל ז"ל ואבי שכטר

ידידים יקרים מאוד בעילום שם.

תודה וברכה למיכאל וסוזן הוכשטיין על הקדשת כרך זה לאמו, מרים הוכשטיין ז"ל. שמעתי על מסירותה ללימודי קודש והצטיינותה בהם לפני שישים שנה בקירוב, שעה שזכיתי ללמוד מקורות עתיקים בארמית אצל החוקר הדגול יחזקאל קוטשר ז"ל. היינו קבוצת תלמידים ראשונה לאחר אלפיים שנה לעסוק במגילה החיצונית לבראשית מקומראן. קוטשר שיבח את הישגי בני הקבוצה, אולם בתוספת הסתייגות: ישנה אישה אחת בניו-יורק מהירת תפיסה ומעמיקת הבנה מכם. כמה ראוי אפוא לראות כרך זה של תלמוד האיגוד יוצא לאור לזכרה של אישה חכמה זו, מרים הוכשטיין.

טיבותא למרדכי כהן על הפקת הספר, ולדן הלוי על עריכת הלשון.

יעמדו כולם על הברכה, ויהי נועם ה' במעשי ידיהם.

שי"פ

ירושלים

אדר, תשע"ה



לזכר עולם

טוב איש חונן ומלך יכלכל דבריו במשפט
כי לעולם לא ימוט לזכר עולם יהיה צדיק

הרב ד"ר זיגפריד ברנס (Siegfried Behrens) נולד בריתם (Rethem) גרמניה בשנת 1876. בתחילת המאה העשרים הוסמך לרבנות בבית המדרש לרבנים בברסלאו וקבל תואר דוקטור מאוניברסיטת בראסלאו. נושא עבודת הדוקטורט שכתב ופרסם היה:

מהדורה ביקורתית של פירוש המשנה לרמב"ם למסכת מגילה בתרגומו של ר' יוסף בן יצחק אלפואל
Mose ben Maimûni's Mischnah – Commentar zum Tractat Megillah nebst der hebräischen Übersetzung
des Josef ibn Al-Fawwal, Breslau, 1901

החל משנת 1908 כיהן כרב בגטינגן ובשנת 1922 מונה כרב איזורי בפירט (Fürth), היא פיורדא. בשנים אלו היה ממייסדי האגודה ההיסטורית של פירט, אגודה הקיימת עד לימינו אלה, ובמקביל פרסם שורה של מאמרים בנושאי קידוש השם בכתבי עת שונים בשפה הגרמנית. בבטאונה של התנועה הליברלית בגרמניה הוא פרסם מספר מאמרים על יחסה של התנועה לאורתודוקסיה (1921), לציונות (1922), ולשימור היהדות (1928).

בחודש מרץ 1942 נשלחו הוא ואשתו יחד עם בתם לגטו בעיר איבציה (Izbica) במחוז לובלין, ושם הם נרצחו, ככל הנראה במהלך חודש נובמבר של אותה שנה.

יהי זכרו ברוך

כיצד מברכין
פרק ששי ממסכת ברכות

